

V-29.236

Д-р ИЛИЈА М. ЈЕЛИЋ

ПОСТАНАК И РАЗЛОГ ВРШЕЊА ГОСТОПРИМСТВА

— ПРЕШТАМПАНО ИЗ „ЗАПИСА“ —

50

ЦЕНТРАЛНА
НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ЦЕТИЊЕ
ИПВ. Број V-29.236

Д-р ИЛИЈА М. ЈЕЛИЋ

ПОСТАНАК И РАЗЛОГ ВРШЕЊА ГОСТОПРИМСТВА

— ПРЕШТАМПАНО ИЗ „ЗАПИСА“ —

I

I. — О постанку и разлогу гостопримства постоје углавном пет хипотеза. По једној гостопримство је постало из милосрђа према непознатом лицу које би се нашло у тешким приликама, јер је запажено да се и код најпримитивнијих народа јављају алтруистичка осећања према туђинцима који су у невољи ¹⁾. По другој хипотези гостопримство је постало под утицајем развијеног међународног саобраћаја и трговачких односа који су били њиме изазвани. Наиме у најстарија времена није се путовало да би се видели леви предели или да би се посетили рођаци, него у циљу обављања трговине. Долазећи у ближе односе примитивни су људи почели један другог лепо примати и узајамно се даривати, док се најпосле из тих гостинских дарова није развила трговина, а с њом у вези и обичај гостопримства. Разлози за то били су чисто практичне природе, јер је било у интересу самих мештана да лепо дочекују стране трговце, пошто су им ови доносили лепих и корисних ствари ²⁾. Дакле, по овој хипотези гостопримство је постало из себичних побуда, јер се угоститељ надао да ће му тај његов акт бити од стварне користи. По трећој хипотези, која има локални карактер, јер се односи специјално на Гале, гостопримство је постало из жеље за сазнањем навика и обичаја туђих народа. Наиме, Гали су били веома љубопитљиви па су с добродошлицом примали борце не само ради тога што су волели да чују њихове песме о јуначким подвизима него и ради тога, што су се наслађивали у причама удаљених народа с којима су довођени у везу преко ових путника. Зато чим би госту указали почаст свога стола, обасипали би га безбројним питањима о својим суседима. У тој жељи за обавештењем о другим народима ова хипотеза налази извор *чуvenом галском гостопримству* ³⁾. По четвртој хипотези гостопримство су изазвале различне религиске предрасуде и празноверице. Непознат странац, слично свему што је страно и непознато, изазива код проста света осећање мистериозног страхопоштовања. За њега се верује да може бити батлија који

¹⁾ Westermarck: *The origin and developement of the moral ideas*. London, 1906, I, 581.

²⁾ v. Jhering *Die Gastfreundschaft im Altertum*. Deutsche Rundschau, 1886, S. 412; Schrader: *Die Indogermanen*, Leipzig, 1919, 42 и даље; Исти: *Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde*, Berlin - Leipzig, 1917—1923. s. v. Gastfreundschaft (I, 346).

³⁾ Hastings: *Encyclopaedia of religion and ethics*, 1913 VI, 799.

доноси срећу и даје благослове, јер кад се приписује ефикасност благословима обичних људи, природно је да су благослови непознатих странаца још моћнији. Али као што странац може бити батлија и извор среће, он може бити исто тако и извор зла и несреће. Опште је веровање примитивних средина да се странци разумеју у мађијама, а прост свет много се боји дејства злих очију и зле кетве. Зато примајући странца у свој дом, домаћин не зна кога има за госта, батлију или онога који доноси несрећу, па због тога лепо прима и дочекује сваког странца: ако је батлија да га благослови и да му донесе срећу, а ако је човек који доноси несрећу да га умилистави и да на тај начин отклони од себе његов гњев и његову кетву. Према томе гостопримство је по овој хипотези постало делом из страха од гњева непозната странца, делом из наде од његова благослова⁴⁾. Најпосле, по петој хипотези гостопримство је постало на основу веровања да божанство и демони путују по свету, прерушени у обичне путнике и просјаке, и да, према томе, сваки путник и сваки просјак може бити какво прерушено божанство или демон. Код таквог стања ствари домаћин никада није сигуран да се под тим путником, који тражи његово гостопримство, не крије какво божанство или какав демон, који ће домаћина, ако га лепо дочека наградити, а ако га одбије казнити и упропастити. Зато је у интересу самог домаћина да сваког путника што боље дочека и што лепше угости, и то је, по овој хипотези, био прави разлог што је примитиван човек постао гостољубив⁵⁾.

2. — Иако свака од поменутих хипотеза има у себи нечега тачног, ипак се ниједна од њих не може у свему усвојити, јер ниједна није у стању да сама потпуно објасни прави извор побуда из којих је вршено гостопримство у својим различним облицима у којима се јављало у *шоку свога историскога развоја*. Њихова је основна погрешка у томе, што су једностране, јер говоре само како је постало гостопримство између странаца, т. ј. између сасвим непознатих лица, а нису водиле довољно рачуна о еволуцији и распрострањености гостопримства првобитно као породичног, племенског појава, па тек касније као ширег, међународног обичаја, јер су све те чињенице од пресудног значаја за решење постављеног питања. Ово у толико пре, што је појам гостопримства много шири и много сложенији но што се то чини на први мах.

Гост је по схватању нашега народа свако лице које је у туђој кући. Али с обзиром на узрок који је госта довео у туђу кућу гости могу бити двојаки. Они који траже у туђем дому преноћиште или какву другу услугу, или најпосле, који су се тамо случајно десили, и то су *прави гости*; и они који у туђем дому траже заштиту од некога ко их гони, рецимо због крвне освете, и то су т. зв. *невољници*, људи које је невоља натерала да траже туђу заштиту.

⁴⁾ Westermarck: *The origin and developement of the moral ideas*, I, 582—594, и *The history of human marriage*, I, London, 1921, 228—230.

⁵⁾ Чајкановић: *Гостопримство и шеофанија* (Срп. етногр. збор. XXX, 9—15).

Прави гости могу бити: *домаћи, страни* (јабана) и *намерници*. Домаћи су гости домаћинови сродници и најближи суседи; страни су гости лица из другог места или краја, али која су домаћину већ из раније позната било из виђења или по чувењу, и најпосле, гости намерници су лица која се као сасвим непозната и неким пуким случајем јављају у туђој средини.

Зато се није ни смео дати онако општи одговор на ово питање, као што су то учинили творци поменутих хипотеза, јер су код различитих врста гостију биле и различите побуде из којих је вршено гостопримство. Стога је потребно правити разлику између различних врста гостију и за сваку од њих тражити извор побуда, разлог који је руководио примитивне људе да буду гостољубиви, јер је то једини пут који води правилном решењу овога питања. Ово се мора урадити још и због тога, што је и сам практични живот, који је управо и створио гостопримство, направио осетну разлику међу гостима, па им је зато и дао различите називе: *домаћи гости, страни гости* и *намерници*, чиме је јасно показао да су то различити људи, а ми према различитим људима имамо и различито држање, па и различите побуде које нас руководе за такво држање. Јер, сасвим су друкчија наша осећања када нам дођу наши блиски сродници и познати пријатељи, сасвим друкчија када нам дођу какви странци за које утолико знамо, уколико смо их можда некада видели или за њих чули, а друкчија, опет, када нам дође неко кога нисмо никада ни видели нити за њега чули. Зато су у свима тим случајевима и побуде нешега држања различите, као што су различите и особе према којима удешавамо своје држање. Истина, ми дочекујемо све госте готово на исти начин, али то не радимо и из истих побуда, јер наше побуде не зависе од самога обичаја који вршимо, него од особе према којој тај обичај примењујемо и од циља који желимо постићи вршењем тога обичаја. Да се доиста један обичај може вршити на исти начин, а из различитих побуда, најбоље доказује крвна освета, јер је разлог за њено вршење могао бити: час нагон самоодржања, час осећање сродничке солидарности, час религијско схватање одговорности пред Богом за неосвећеног сродника и суграђанина, час уверење код појединаца и њихових заједница да је некажњавање кривца елеменат друштвене дисолуције, час осећање правичности код повређене стране, а час опет осећање честољубља и савољубља које постоји код појединаца и читавих група⁶⁾).

И каогод што су били различни мотиви вршења крвне освете, тако су биле и различне побуде које су диктовале вршење гостопримства, јер се његовом практичном применом желело остварити више различних циљева који су потицали из више различних побуда. Отуда су и узроци постанка и разлози вршења гостопримства толико бројни и толико различити колико су биле бројне и различите потребе и побуде које су руководиле примитивне људе да буду гостољубиви. А када се све то зна, није тешко одговорити на постављено питање.

⁶⁾ Јелић: *Крвна освета и умир у Црној Гори и Северној Арбанији*, Београд, 1926, 10.

Осим тога, пета хипотеза има и ту незгодну страну, што приписује свима демонима ону особину, чињење добра, коју многи од њих стварно немају нити могу имати, јер таква особина противуречи самој њиховој природи. Демони су, бар по схватању нашега народа, и ђаволи, дакле, и опака, проклета бића која су способна да чине само зла дела, па чак и онда када се према њима лепо поступа. У једној причи из Васојевића *Демону се не вриједи ни молишти* каже се да је неки човек био допао велике невоље и да је запалио свећу демону молећи му се да му помогне. Преконоћ јави му се демон у сну и упита га чиме жели да га награди што му је упалио свећу. Неволњик одговори да жели да му покаже закопано благо. Демон га узе за руку и одведе на једну велику пољану и ту му показа место где лежи закопано благо. Али неволњик упита демона како ће обележити то место да би га могао сутра и сам наћи. Демон му рече да на томе месту сврши велику нужду и по томе ће га познати, што овај и уради. Кад се сутрадан неволњик пробудио имао је шта видети: и себе и постељу беше упрљао својим изметом. Отуда је и остала изрека: *Демону се не вриједи ни молити* ⁷⁾. Зато се од демона није могла очекивати никаква награда ни онда, ако би га домаћин лепо примио и угостио, већ казна, јер он ништа друго и не ради него о туђем злу мисли. Стога наш народ демонима није никада ни указивао гостопримство, већ их је тукао и истеривао из свога дома ⁸⁾, а уколико их је и примао, то је чинио у уверењу да има за госта каква обична путника или прерушена Божјег угодника. Отуда о неком савезу и пријатељству између демона, ђавола и угоститеља, како се то замишља по овој хипотези, не може бити ни говора, па слетствено ни о гостопримству које би се практиковало из поверења и наклоности према демонима — злим духовима.

II

1. — Још у најстарије доба када је човек био тако рећи изолисан и у политичком и у економском погледу и када је све своје кретање сводио на најужи круг — на фамилију, највише на племе, могу се назрети прве клице, први зачеци гостопримства, јер је и у та најстарија времена било путника, па слетствено и њихова дочекивања. Људи су тада путовали, истина мало и у оквиру своје заједнице, свога рода, своје групе или хорде, али су путовали, ишли у лов и рат, и када би се вратили њихова их је група, њихов најужи домаћи круг, љубазно дочекивала, нудила најлепшим јелом и пићем што га је имала, а затим уступала им најлепша места у својим колибама да се одморе ⁹⁾. Осим тога, у та првобитна времена путовало се још и да би

⁷⁾ С. Мишовић, адвокат из Београда, родом из Васојевића: усмено (15-V-930).

⁸⁾ Јелић: „Васојевички закон од дванаест точка“. Посебна издања Срп. краљ. академије наука књ. XXIII. Београд, 1929, 38.

⁹⁾ На овај начин дочекује кућа своје чланове путнике у свима црногорским и брђанским племенима (по моме личном познавању стања ствари и испитивању на лицу места 1914, 1915, 1916 и 1918) и у свима племенима Северне Арбаније (по моме испитивању 1914—1916 и по усменом саопштењу арбанских првака: Ђо Марка Орошиа, Пренке Љеша и Љуша Прење, в. предговор моје расправе о крвној освети).

се посетили своји рођаци, а то је било могућно чак и у доба матријархата, ако је овога уопште било, јер је брат посећивао сестру, деца мајку и обрнуто; затим да се обиђу стада и имања у другим крајевима, и најпосле, ради размене намирница, јер је ове било, истина у најмањем и најпримитивнијем облику (размена првобитног оруђа за одбрану, одела и т. д.), али ју је ипак било, пошто се ниједна људска заједница без ње не може замислити. И по сили прилика: нешто због рђава времена, нешто због далека пута, нешто опет због природе самога посла, ти су првобитни путници свраћали у колибе, у домове својих рођака и других саплеменика, и ови су их лепо примали и дочекивали на исти начин на који су дочекивали и своје најближе сроднике ¹⁰⁾, јер су се сви они међусобно осећали као целина, као група истих мисли, истих осећања, истих жеља и истих животних потреба. Стога су се они на сваком кораку братски сусретали, узајамно пазили и потпомагали, јер их је на то гонило с једне стране крвно сродство као најјача природна веза која може уопште људе да спаја, а с друге стране саме животне прилике у којима су били. Зато се с правом може сматрати да је то *родовно дочекивање* првобитни, најстарији облик гостопримства, и да је постало из крвног, родовног, групног алтруизма који постоји код чланова исте крвне заједнице или групе, и да је оно један чисто етички феномен.

2. — Родовно или племенско гостопримство вероватно испочетка није вредело за чланове других заједница, поготову непријатељских, јер се према њима није осећала готово никаква љубав, па слетствено ни воља да им се помогне у случајевима невоље или какве друге животне опасности ¹¹⁾. Такво је стање трајало све дотле докле су поједине заједнице живеље и могле живећи својим првобитним и посебним животом. Али од онога момента откада су се оне почеле везивати за извесна места и у њима оснивати своје сталне насеобине, а њихови чланови почели се бавити у већој мери посебним занимањима и пословима, јавила се подела рада у техничком смислу, а с њом у вези и размјена добара, која већ сама по себи захтева ближе и сталније додире између чланова разних крвних заједница, јер је размене у правом смислу те речи могло бити само између њих, а не или врло мало и између чланова исте крвне заједнице, пошто су ови, више мање, производили готово истоветне намирнице, а истоветне намирнице не стварају размену, него разнородне и разноврсне. Под утицајем тих првобитних сусрета и међусобних додира приликом размене добара чланови разних заједница почели су се један другоме приближавати и долазити у ближе и сталније везе, затим склапати међусобне савезе и пријатељства на основи заједничких материјалних интереса, па се временом услед тих сталних веза и трговачких

¹⁰⁾ У Црној Гори по мојим испитивањима, у Северној Арбанији по усменом саопштењу горе поменутих арбанских првака.

¹¹⁾ Schrader: Reallexikon, I, 349. Пре сто година Куч није смео прећи на територију васојевићког племена нити Васојевић на територију кучког племена, јер су били у крвној завади и међу њима у то време није практиковано гостопримство (По мојим испитивањима и усменом саопштењу г. Т. Катанића, среског начелника у пензији, писца и испитивача).

односа проширило и племенско гостопримство на све чланове других заједница који су се бавили пограничном трговином. Њима је било слободно да пређу на територију других заједница, да се тамо нађу са својим пословним пријатељима и да са њима изврше размјену робе. Чланови тих заједница, у недостатку јавних локала, примали су ове странце под своје кровове и својим личним угледом јемчили им личну сигурност и имовну безбедност, јер без тога јемства и помоћи они не би ни могли ни смели туђе границе прелазити, па слетствено не би могли ни трговину обављати. Тако је племенско гостопримство добило карактер ширег, међународног обичаја, јер су чланови појединих заједница дочекивали своје познанике и пословне пријатеље из других заједница са оном предусретљивошћу са којом су дочекивали и своје крвне сроднике. Угоститељима је било у интересу да стране трговце лепо приме, јер су им доносили не само лепе и корисне ствари, него и за живот веома неопходне намирнице које они нису производили, или не у толикој мери, да би могли задовољити своје најосновније потребе ¹²⁾. Зато је и повод за вршење гостопримства према овима странцима био чисто *ипрактичне рационалистичке природе* и њега је изазвао развој спољне, међународне, међуродовне трговине и саобраћаја.

Што се пак тиче самог начина примања и дочекивања ових странаца, он је био исти као и приликом дочекивања гостију блиских сродника, јер су ти обичаји путем аналогije проширени и на госте странце, пошто су примитивни људи много радије обављали сличне послове на исти начин него што су стварали и уводили нове обичаје. Осим тога, и мисао: *онај ми је браћ који ми је добру рад*, почела је крчити себи пут упредо са првим почецима развоја трговачких односа, па су се због тога и пословни пријатељи и познаници узајамно пазили, помагали и један другог примали и дочекивали у своје домове на исти начин који су међусобно неговали и прави крвни сродници. ¹³⁾

3 — У почетку стварања спољних трговачких односа и у времену када странци нису имали никаква права, на туђу су територију

12) На овај су се начин сиварала ближа познанства и развијала погранична трговина између црногорских племена и Северних Арбанаса (по мојим испитивањима). Упор. Тацит: *Германија*, V и XLI (Водишњица Н. Чупића XXXVI, стр. 113 и 137).

¹³⁾ У Црној Гори по мојим испитивањима и усменом саопштењу г. Катанића; у Северној Арбанији по саопштењу горе поменутих арбанаских првака. Види; *Zbornik za narodni život i običaje* I, 295; „*Насеља*“ (1911), VII, 686. Осим тога, у многим народним песмама опеан је дочек чланова фамилије који су се вратили с пута (Вук: *Пјесме*, III, 137, 166, 185), затим дочек гостију — сродника (Ib., III, 127, IV, 5), и најпосле дочек гостију пријатеља и познанника, и он је свуда један исти: прво се гост и домаћин загрле и пољубе, питају се за здравље, па онда седну за софру и часте се вином, кавом и ракијом. Исто тако опеан је у народним песмама и дочек непознатих гостију и он је био истоветан са начином дочекивања гостију сродника и познанника, јер се у песми *Женидба Комнен-барјакшара* каже да се Краљ од Грабежа као домаћин прво загрлио и пољубио са својим гостом Комненом кога дотле није познавао, затим га питао за здравље, сео га софру, почастио вином, па тек онда упитао: „А Бога ти, незнани јуначе, Одакле си, од кога си града, Како ли те по имену вичу, И од ког си рода и племена“ (Ib., VII, (1900), 178).

прелазили само они који су тамо имали личних и пословних пријатеља, у које су се могли поуздати не само да ће их лепо примити у свој дом, него и да ће их у случају потребе заштитити од сваког насиља и других евентуалних незгода у туђој и непознатој средини. Ко таквих веза није имао, није смео ни прелазити туђу границу, јер му нису били зајемчени ни сигурност живота ни безбедност робе. Зато су се у томе периоду јављали странци у туђој средини као већ израније позната лица, као људи који су у тим заједницама имали и личних пријатеља и пословних веза, и који су због тога могли рачунати и на гостољубље својих познаника и на њихову заштиту.¹⁴⁾ Али са све већим развитком пограничног саобраћаја и трговине, све се више увећавао и број трговаца и других трговачких посредника који су се бавили спекулативним пословима на туђој територији. Због тога пограничне заједнице нису могле остати равнодушне према таквом стању ствари, већ су морале примити на себе бригу да путем међусобног споразума и силом свога ауторитета зајемче личну сигурност и имовну безбедност страним трговцима који су трговали на њиховој територији, и да тиме омогуће развитак трговине као корисне привредне гране.¹⁵⁾ Од тога момента, откада су заједнице почеле гарантовати странцима личну сигурност и имовну безбедност почели су прелазити туђе границе и они који тамо нису имали ни личних пријатеља ни пословних веза, па су у недостатку јавних локала и они били принуђени да закуцају на туђа врата и да траже гостопримство код непознатих другоплеменика. И ови су их лепо примили и на исти начин дочекивали на који су дочекивали и своје знанце и пријатеље из других заједница.¹⁶⁾ Зато се само по себи намеће питање: какве је разлоге могао имати примитивни човек који су га руководили да буде гостољубив и према сасвим непознатим лицима? Ако су ти странци били трговци, гостопримство им је указивано из чисто практичних, утилитаристичких разлога; ако су били обични путници или какви други случајни пролазници, који су тамо залутали или које је туда пут нанео, гостопримство им је указивано или по аналогiji, по угледању, или из разлога које је диктовала религија, празноверица. По аналогiji отуда што примитивни људи практикују један добар део својих обичаја само због тога што су чули или видели да то раде и други и што су схватили да треба и они то да раде, било зато што се „тако ваља“, било из празне

¹⁴⁾ Онда Плавша стаде бесједити: „Чујте, браћо, и моја дружино, Послушајте мене арамбашу, Не идите у Морачу тврду, Није лако у Морачу доћи, А ми људи јесмо непознаши, Сам Бог знаде како ће нам бити“ (Вук: *Пјесме*, VII, 415) или: „Ако буду свати познаници, Угостите их пивом и јестивом, Нека знаду ће су долазили. Ако буду свати непознаши, Истури им пред кулу невјесту“ (Вук: *Пјесме*, VII, 335).

¹⁵⁾ Такве су споразуме правили српски краљеви са Дубровчанима Miklosich: *Monumenta serbica*, 1858, 16, 51, 53, 119; види и моје горе поменуте расправе „Крвава освета...“ 46 113, „Васојевички закон“, § 14 и чл. 118, 119, 121, 122, 153, 159, 160 Душанова Законика.

¹⁶⁾ Уп. Тацит: Германија XXI; „Насеље“, VII, 686; *Zbornik za narodni život i običaje*, I, 295.

сујете да се не би иза других изостало.¹⁷⁾ Зато се гостопримство у таквим случајевима јавља као резултат шаблонског угледања, као средство да се задовољи празна сујета, па је и то двоје много допринело да се тај обичај што боље утврди и што више распространи. Из религиских разлога гостопримство је указивано непознатим странцима због тога што је примитивни човек имао таква религиска, празноверичка схватања, да су му она управо диктовала да буде гостољубив и према свима непознатим лицима. Наиме, примитивни људи верују, да има лица са quasi - натприродним моћима, и да сва таква лица могу причинити другоме различне штете, као: да му поједу децу, поморе стоку, привуку хале и ветрове на кућу и стогове, да га урекну или прокуну и т. д.¹⁸⁾ Отуда је примитивац био гостољубив према непознатим странцима, поред других обзира и зато, да му ови не би нанели какву штету, ако би располагали тим quasi - натприродним моћима. Даље, примитивни људи верују у тајанствени, духовни свет, који постоји позади овога стварног, видљивог света. По томе веровању људска је душа бесмртна, јер после физичке смрти неког човека његова душа и даље живи на ономе свету.¹⁹⁾ Али пре него што пође на онај свет, она се неко време, отприлике четрдесет дана по веровању нашег народа, бави на земљи. Зато ако је неко покојника ма чиме увредио или му што год на жао учинио, његова душа постаје зла и опака, за сва та лица, па и за целу њихову околину, јер им доноси различне болести од којих деца умиру, жене побацију, стока цркава и т. д., и тиме их кажњава за њихова недела која су извршили према покојнику.²⁰⁾ Под утицајем тога веровања примана су на преноћиште и сва непозната лица и то из просте бојазни да не би на путу умрла од зиме и глади, и да се после своје смрти не би светила негостољубивом домаћину и његовој околини. Осим тога, постојало је веровање да анђели, свеци и други Божји угодници путују по свету у виду непозната и неугледна човека, просјака или обична путника, и да и они, као и сви други странци, често пута траже гостопримство у туђој и непознатој средини.²¹⁾ Ако такве путнике домаћин лепо прими и добро угости, они ће му то десетоструко надокнадити у лепом и здравом породу и у напретку стоке и пољских

¹⁷⁾ Тако раде чланови мањих братстава у Северној Арбанији (по усменом саопштењу горе поменутих арбанаских првака); види *Целокупна дела Марка Миљанова* (1930), 100 ид.

¹⁸⁾ Види: Јелић: „*Васојевички закон*“, 32-54 и тамо наведену литературу. Уз то види: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* код тих речи и Вук: *Пјесме* (1899, VI, 6).

¹⁹⁾ Ово је опште веровање свих примитивних народа. Познати американски социолог Тејлор (Taylor) а за њим Спенсер, Вунт и др. мисле да су то основни елементи првобитне религије. За наш народ в. Јелић: „*Васојевички Закон*“, 44.

²⁰⁾ Мујага Ухотић, осамдесетогодишњи старац из села Ухотића, срез фочански, усмено 10-VII-915. Под утицајем тога веровања постала је претња: „Ако ми не платиш прије, намирићу се сам четрдесетог дана“, тј. ако ти се не осветим раније, осветићу ти се за време оних четрдесет дана докле ми се „душа вије на земљи“ (Исти: усмено).

²¹⁾ Чајкановић: о. с., 10 ид. и тамо наведена литература; уз то види: Јелић: „*Васојевички закон*“, 57-58, Ђоровић: *Свешти Сава у народним причама*, Београд, 1927, итд. итд.

усева; ако их не прими као што треба, они ће га проклетити и послати на њега Божју казну, која га може и сасвим упропастити. Зато је било у интересу самог домаћина да прими сваког путника и да га што боље угости, јер је то могло бити и какво прерушено натприродно, божанско биће: анђео, светац или какав дуги Божји угодник. Стога је такво веровање било један од разлога што је примитиван човек био гостољубив и према непознатим странцима. Најпоследње, под утицајем горе речених и других различних веровања и празноверица гостопримство је, као и све друге творевине примитивних људи, добило у току времена и своја заштитна божанства. Тако су и код Грка и код Римљана гости стајали под заштитом богова гостопримства, Зевса хеніос-а или Јупитера hospitalis-а, који су, као и други богови, dii hospitales, кажњавали негостољубива лица за сваки њихов преступ који би учинили према гостима.²²⁾ О томе да божанства кажњајају негостољубиве људе, говори и једно грчко предање, по коме је орао био некада човек, па је претворен у орла зато што је увредио госта. Исто предање вели да орао мора липсати од глади, вероватно због истог греха, јер му се услед старости кљун толико искриви да не може узимати храну.²³⁾ Исто тако су и Лети имали свога сопственога бога, Цероклиса, који је био пријатељ и заштитник гостију,²⁴⁾ па су вероватно и други народи имали своја божанства која су штитила госте, јер се на пр. код Германа држало за грех не примити сваког госта²⁵⁾ а Словени су сматрали за своју особиту дужност не само да госта лепо приме, него и да га освете, ако би му се што десило докле би се бавио у њиховој средини.²⁶⁾ И по природи саме ствари, примитивни се људи нису могли ни замислити без погрешака у вршењу гостопримства, а богови опет без строгих казна, па су се временом створиле читаве приче о томе како је ово или оно божанство казнило овога или онога негостољубивог домаћина или како се ово или оно лице мучи на ономе свету због тога што није лепо примало и као што треба дочекивало госте. Много таквих прича скупио је и објавио Денхарт,²⁷⁾ а у нашим народним умотворинама има неколико класичних примера, из којих се лепо види како су кажњавани негостољубиви људи. У причи *Најбоље кад Бог да* каже се да се неки дервиш тридесет година молио Богу, али једанпут није примио госта, па је због тога отишао у пакао, док напротив, хајдуци који су чинили само зла, али који су једанпут примили госта, отишли су у рај.²⁸⁾ Народна песма *Пречиста Марија и свети Арханђео у рају и паклу* описује страшне вечите муке неке бабе која није примила неке госте као што треба.²⁹⁾ Знамо на пр. да и по

²²⁾ Чајкановић: о. с., 9; Meyers Lexikon 7, s. v. Die Gastfreundschaft.

²³⁾ Чајкановић: о. с., 9.

²⁴⁾ Schader: Reallexikon, I, 347.

²⁵⁾ Тацит: *Германија*, XXI.

²⁶⁾ Станојевић и Ћоровић: *Одабрани извори за српску историју*, Београд, 1921, 30.

²⁷⁾ Dähnhardt: *Natursagen*, Leipzig-Berlin, 1919, II, 123 ид.

²⁸⁾ *Босанска вила* за 1894, 9, 109.

²⁹⁾ Петрановић: *Еписке песме старијег времена*, Београд, 1867, II, 13.

народном веровању које постоји у Васојевићима, иду у пакао сви они који одбију да приме госта-намерника, и тамо се грозно муче, јер су везани пасјим ланцима за пасје корито и ту вечито дрежде и цвокоћу зубима час од глади и жеђи, час од велике врућине и хладноће.³⁰⁾ Због таквих и сличних фантастичних прича, које су се из дана у дан све више умножавале и шириле, гостопримство је дошло у тесну везу са религијом, која га је временом ставила и под своје окриље, утиснула му свој печат, и на тај му начин дала свој религиски карактер. Отуда је оно вршено са пуно највећих обзира, бескрајне пажње и самопожртвовања и онда када су биле престале стварне потребе које су га изазвале, јер је његово вршење диктовала религија, празноверица, које се примитивни људи нису могли никада ослободити.

4 — Сроднички алтруизам, утилитаристички разлози које је изазвала појава спољне трговине, шаблонско угледање и подржавање у вршењу обичаја, и најпосле религиска, празноверичка схватања примитивних људи нису били једини поводи за постанак и даљи развита гостопримства, јер је оно неговано и из других, врло различитих побуда тако, да је данас, када стојимо на измаку тога обичаја, готово немогућно похватати све праве разлоге који су изазвали његову практичну примену. Но и поред свега тога, ипак се може рећи да је оно осим горе наведених случајева вршено још и из ових разлога: 1) из жеље да се сазнају новости и друге вести из далеких крајева, јер су примитивни људи били веома радознали, а путници једина средства за преношење таквих вести из једног места у друго;³¹⁾ 2) да се стекне што више пријатеља и помагача који би се згодном приликом могли употребити у одбранбене и друге сличне сврхе, јер се снага и моћ једне заједнице није ценила толико по материјалном богатству и духовној култури, колико по њеној физичкој сили и бројном стању;³²⁾ 3) да се указано гостопримство врати или да се њим гост и његово братство задуже;³³⁾ 4) да се задовољи празна сујета при-

³⁰⁾ Јелић: *Васојевички закон*, 43.

³¹⁾ О галској радозналости било је горе речи, а Вестермарк прича да су га у северној Финској увек пресретали с питањима: „Шта има ново?“ (*The origin and development of the moral ideas*, I, 581). Ја сам имао прилике да будем гост у разним крајевима Црне Горе и Северне Арбаније, и дешавало ми се у више махова да ме домаћин зове на конак овим речима: „Хајде, да преноћиш код мене, те да се ноћас изразговарамо и да ми причаш шта има ново; ми смо забачени у овим планинама, па не знамо шта се ради у другоме свијету“ Види: и класично место у *Горском вијенцу* повратак војводе Драшка из Млетака (стих. 1400-1673).

³²⁾ Ову тезу енергично заступа Helliug у своме делу: *Asylrecht der Naurvøker*, Berlin, 1903.

³³⁾ Причао ми је Ђо Марко Ороши да он, а и сваки други арбански првак, има у сваком суседном племену по неколико личних пријатеља с којима одржава везу понајвише ради тога да се има где склонити, ако био принуђен, рецимо због крвне освете, да напусти своје племе. То се исто практикује и у Црној Гори. Мој отац одржавао је такве везе у раније време: са Арифџм Мартинићем из села Мартинића код Гусиња, са Миром Бихорцем из Бихора, са Вулем Рндивојевим, капетаном из Речина у Морачи и са Новицом Жарићем из Братоножића.

митивна човека који је тежио да се истакне и прочује не само у својој средини, него и у другим крајевима, јер су гости, као путници, били погодна средство да разнесу добар глас о домаћину, т. ј. да причају и у другим местима о његовом статусу, узрасту и јунаштву, о његовом богатству, породици и другим својствима којима би се одликовао;³⁴⁾ 5) из амбиције и суревњивости да се не би иза других изостало, јер уколико је која кућа више гостију примала, утолико се више и ценила;³⁵⁾ 6) из чисто религијских побуда, наиме, да би се учинило добро дело за своју душу или за душу каква мила покојника, оца, мајке, или рано преминула детета, сина или кћери,³⁶⁾ и 7) нај-после, из љубави, из алтруизма који се развио под утицајем учења о братству и једнакости свих људи и свих народа.

5 Осим тога, постајала су специјално код нашега и арбанског народа још два посебна разлога који су диктовали указивање гостопримства непознатим странцима. Први се састајао у томе, што је цела заједница, поготову они њени чланови на чијем би се земљишту нашао мртав путник, потпадала под крвну освету заједнице којој је умрли припадао, јер се ова светила негостољубивој заједници и њеним члановима касгод да су они намерно убили њена члана.³⁷⁾ Да би се избегла освета, особито већих и јачих заједница које су могле уништити мање заједнице, примани су на преноћиште и сви непознати странци. Други се разлог састајао у томе, што су Турци наплаћивали крвину од сваког села у чијем би се хатару нашао мртав човек, па макар он умро од зиме, глади или чега другог.³⁸⁾ Како је та сума која се плаћала за мртва човека била и сувише велика (1000 или 1001 грош код Срба, 6 „ћеса“ (3000 гроша) код Арбанаса)³⁹⁾ за сиромашна и од стране Турака већ оглобљена села, то су и сеоске власти и појединци настојали да се такви случајеви избегну, па су зато примани и сасвим непознати путници и други случајни пролазници.

III

Према свему горе реченом јасно се види да је апсолутно немогућно дати један општи одговор о постанку и разлогу вршења гостопримства који би вредео за све врсте гостију и за све случајеве

³⁴⁾ Код свих поглавица и угледнијих људи црногорских Брђана и Северних Арбанаса (по мојим испитивањима).

³⁵⁾ У свим крајевима нашега народа (по мојим испитивањима) и у свим североарбанаским плеленима (по усменом саопштењу Ђо Марка Орошиа, Љуше Преље и Пренке Љеша, арбанаских првака).

³⁶⁾ У више сам махова слушао у мом родном месту Слатини у Васојевићима, где домаћица каже за неког просјака или другог невољног путника: „Пусти га унутра (у кућу) за душу Н.“ или: „Грехота је да остане напоље, пусти га у кућу за покој наше Милице“ итд.

³⁷⁾ По мојим испитивањима.

³⁸⁾ Вук: *Рјечник* s. v. крвнина; Новаковић: *Село* (Глас XXIV, 85), и чл. 205 Душанова законика; за Арбанасе по усменом саопштењу горе поменутих арбанаских првака.

³⁹⁾ Види: Јелић: *Крвна освета и умир у Црној Гори и Северној Арба-* нији, 89, итд.

практичне примене гостопримства. Али се ипак може с правом рећи, да је главни повод за његово вршење био: код домаћих гостију сроднички алтруизам, код страних гостију практични, ушилиштаристички разлози, и најпосле, код гостију намерника шаблонско угледање, подражавање у вршењу сличних обичаја и још више религија, празноверица.

